

Dancs László

A GÁLYARAB- KIÁLLÍTÁS EGY TÖRTÉNELEMTANÁR SZEMÉVEL

A 21. század a digitális univerzumok kora. Az embereket millió helyről érik információk, impulzusok, és akarva-akaratlan elkezdjük szűrni ezeket. Azt tapasztalom, hogy nagyon sokan elfordulnak a nagyvilág dolgaitól, problémáitól, nem néznek híreket, nem akarnak hallani természeti katasztrófákról, éhínségről, háborúkról, egymást meghazudtoló politikai csatározásokról. Szabad idejüket jól megszerkesztett online játékokban vagy közösségi oldalak kis buborékaiban töltik. Hogy mi lehet az oka, hogy strucc módjára homokba dugja az emberek zöme a fejét? Talán úgy érzik, túlságosan kicsik, hogy hatással legyenek a világ dolgaira. Nem részesei a távoli problémáknak, nem érzik közvetlen hatásaikat, még ha a szomszédságunkban is történik a baj. Talán mind egy kicsit Fukuyamává váltunk, s elhittük, hogy elérkezett a történelem vége, hátradőlhetünk, s nem kell foglalkoznunk csak a saját életünkkel. Ha azonban kihúzzuk a homokból a fejünk, láthatjuk, hogy az emberiség sorsát meghatározó problémákkal kell szembenézni, s mivel az emberiség azokat a csodás eredményeket, amiket elért s fel tud mutatni, nem egyénenként, hanem közösségként érte el, az előttünk álló kihívásokra is csak együtt, közösségként tudunk megoldásokat találni. Ehhez a nagy feladathoz fogódzkodókra, támpontokra van szükségünk, melyeket a történelem és a történelmi emlékezet adhat.

Gyakran szembesülök vele, hogy ha valaki elindul ezen a könnyűnek semmiképp sem nevezhető úton, és megpróbálja megérteni az embert mint közösségi lényt, s ezáltal az emberiséget, nagy történelmi traumák esetében, mint a holo-

kauszt vagy a gályarabok története, hajlamos a saját életének tapasztalatai alapján elbizonytalanodni. Miért is ne tenné? Hiszen az új boldog békeidők szülötteiként nem tapasztaltuk közvetlenül az emberi kegyetlenség és aljasság ilyen mélységét, ellenben a dezinformációk, féligazságok vagy teljes hazugságok nap mint nap tömegével jönnek velünk szemben az online térben és médiában, így gyakran ott akar a modern kor embere forráskritikával élni, ahol nem kellene. Ezért is tartom nagyon fontosnak, hogy minél közelebb hozzuk az emberekhez ezeket az eseményeket, s minél többen megértsék, hogy az emberiség lehetőségei az ördögi gonoszságtól az isteni kegyelemig és jóságig nagyon széles skálán mozoghatnak, s csak rajtunk múlik, melyik irányba toljuk, s nem lehetünk közönyösek.

Eme talán hosszúra sikerült felvezetés után bizonyára könnyebb átérezni, miért is tartom feltétlenül fontosnak egy református középiskola történelemtanáraként minél több diákomat elhozni a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Múzeuma által életre hívott kiállításra, mely a gályarabperekre emlékezik annak 350 éves évfordulója alkalmából.

A kiállítás a Berna-sor két földszinti termében került bemutatásra, és 2026 tavaszig még biztosan látogatható. Az első terem az 1774. november 16-án kezdődött pozsonyi pert helyezte a fókuszba, míg a második terem a gályarabok emlékeztetét hivatott bemutatni az érdeklődőknek. Mivel a kiállítás a diákságot és a laikus látogatókat igyekszik elsősorban megcélózni, jól érthető ismeretterjesztő jelleggel készült el, és alkalmazták a modern kor nyújtotta technikai lehetőségeket is. Az első teremben például a *Hitnek tengerén – A 40 gályarab prédikátor története* című kis videó segít közelebb hozni a múlt eme megindító eseményét a közönség számára, míg a második teremben az avasi, a putnoki, a keleméri és a zubogyi gyülekezetek mutatják be emlékhelyeiket egy kivetített kisfilm keretében. A digitális bemutató elemek sorából ki szeretném emelni a történetben és a szakmaiságban jártasabb vendégek számára különleges ínyencségnek számító Abraham von Poot könyvét, mely teljes terjedelmében eredeti nyelven és formában olvasható a kiállításon a technikának köszönhetően. Van Poot könyvének hitelességét az adja, hogy személyesen találkozott gályarabságot túlélő lelkipásztorokkal – akikre a korabeli protestáns világ hősként tekintett –, így első kézből származó forrásból dolgozhatott. Az Abraham van Poot által készített illusztrációkat a kiállítás látványtervezője, Asztalos József is nagyszerű érzékkel használta az első teremben, hogy igazán testközelből élhessük át a pozsonyi per légréjét, nyomasztó mivoltát. Szintén az emlékezet termében kerül bemutatásra a gályarabok történetének másik fontos forrása, Kocsi Csergő Bálint 1676-ban megírt visszaemlékezése, a *Narratio Brevis*, melyet Bod Péter egyháztörténész fordított magyar nyelvre nagyenyedi tanársága idején *Kösziklán épült ház ostroma* címmel.

Visszakanyarodva a kiállításunk elejére, az első terembe belépve először az ellenreformációval kapcsolatos ismereteink felfrissítésével segítenek a szervezők a témára hangolódni. Kiállításra került például Pázmány Péter *Isteni igazságra vezérlő kalauz* című munkája, melyet annak református lelkipásztor tulajdonosa a széljegyzeteken megfogalmazott teológiai kritikájával még különlegesebbé, emberibbé tett.

A kiállítás igyekezett a gályarabperek helyi, sárospataki vonatkozásait kidomborítani, a negyvenkét gályarabságra ítélt prédikátor közül ugyanis huszonketten voltak pataki diákok, akiknek neveit és legfontosabb adataikat a kiállítás egy nagy tablója gyűjtötte egybe. Szintén lokális kapcsolódási pont a pataki közönség által jól ismert, a Református Kollégium Gimnazistái által naponta látott relief, melyet Dabóczi Mihály készített a gályarabok emlékére, de a kiállításnak köszönhetően megtekinthetjük azt is, melyek voltak azok az alkotások, melyeket a győztes mű maga mögé utasított.

Az eseményeket a látogató diákság számára jól érthető összefoglalók teszik érthetővé és követhetővé, míg a van Poot által készített rajzok a vizuálisan fogékonyabbak figyelmét is megragadják. A tárlat eszenciáját talán mégis a tárgyi emlékek adják, mint például a bujdosó pataki kollégium zászlajának Marosvásárhelyről kapott hiteles másolata vagy Séllyei István gályarab lelképíztör levele a nápolyi vizekről. A sort folytatva a második teremben mutatták be a kelyhet és paténát, melyek a zubogyi templom 1978-as felújítása során végzett feltárás során kerültek elő. A régészek a velük együtt elrejtett pénzérmék alapján az elásás idejét 1674-ben határozták meg. Minden bizonnyal a lelkészük, Szalóczi Mihály pozsonyi beidézése okozta kétségbeesés okán rejtették el. A tárgyi emlékek sorát gazdagítja a Szalóczi idejében használt harang is. A kiállítás mondanivalóját foglalja keretbe egy több mint 300 éves céhkorsó, melynek fedőjébe a türelmi rendelet emlékére vert ónérem került. A gályarabok szenvedéseinek átélésével felkorbácsolt lelkiállapotot a türelmi rendeletre történő megemlékezéssel igyekeztek a nyugalom ösvényére terelni, aminek köszönhetően nem marad bennünk a történelmi lezáratlanság érzése.

Zárszóként a kiállítást minden korosztálynak csak ajánlani tudom, valamint ezer köszönet illeti a két kurátort, Egeresi Gábor lelkész-történészt és Kovács Áron könyvtáros-történészt, valamint Asztalos József látványtervezőt igényes és minőségi munkájukért, amivel ezt az oly sok fontos tanulságot magában hordó eseményt ily közelívéssé átélhetővé tették számunkra, hozzájárulva, hogy bevéssődjön az új generációk történelmi emlékezetébe is.

A Tiszáninnen Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei Múzeumának gályarab-emlékkiállítása. A kiállítás 2026-ig, a gályarabok szabadulásának 350. évfordulójáig megtekinthető Sárospatakon. Kurátorok: Egeresi Gábor, Kovács Áron. Látványtervező: Asztalos József